

بزرگترین تناقضات درباره مهدویت

مطهره امیری^۱

چکیده

در جهان پر تلاطم اندیشه‌ها، آموزه بلند مهدویت، چونان نگینی درخشان در سپهر باورهای اسلامی، همواره مورد توجه بوده است. این مقاله، به منظور زدودن غبار ابهام از چهره این حقیقت تابناک، عزم خود را بر تحلیل و بررسی عمیق‌ترین و چالش‌برانگیزترین تناقضات مطرح‌شده پیرامون آن استوار ساخته است. با اتخاذ رویکردی تحلیلی-انتقادی و با تکیه بر منابع معتبر فارسی و عربی، این پژوهش کانون‌های اصلی تناقض را در سه حوزه کلیدی شناسایی می‌کند. نخست، مباحث مرتبط با شخص موعود شامل ولادت، طول عمر و غیبت ایشان مورد واکاوی قرار می‌گیرد. دوم، به چالش‌های مربوط به علائم و رخدادهای ظهور، از جمله خطرات تعیین وقت و انطباق‌سازی‌های نادرست، پرداخته می‌شود. و سرانجام، ابهامات پیرامون ماهیت و شیوه اداره حکومت جهانی مهدوی تبیین می‌گردد. یافته‌های مقاله به وضوح نشان می‌دهد که بخش عمده‌ای از این تناقضات، ریشه در ضعف سندی روایات، تفاسیر نادرست یا سوءبرداشت از آموزه‌های اصیل مهدویت دارند. در نهایت، این مقاله بر ضرورت اتخاذ رویکرد انتقادی-اجتهادی در فهم روایات، نقش حیاتی عقل در کنار نقل، و اهمیت پژوهش مستمر و روشمند تأکید می‌ورزد تا از ساحت قدسی مهدویت در برابر آسیب‌های خرافه‌گرایی و افراط‌گرایی محافظت شود و تبیینی صحیح و پاسخگو به شبهات ارائه گردد.

کلیدواژه‌ها: تناقضات، شبهات، علائم ظهور، کلام شیعه، مهدویت.

^۱ . طلبه سطح ۲، حوزه علمیه خواهران،

مقدمه

آموزه مهدویت، به عنوان یکی از بنیادهای اعتقادی شیعه و بخشی از باورهای مشترک اسلامی، از دیرباز مورد توجه متفکران و عموم مردم بوده است. با این حال، در طول تاریخ، برداشت‌های متفاوت و گاه متعارضی از ابعاد گوناگون این آموزه شکل گرفته که به پیدایش تناقضات و شبهاتی در فهم آن انجامیده است. این مقاله بر آن است تا این تناقضات عمده را شناسایی و مورد تحلیل انتقادی قرار دهد.

پرداختن به تناقضات پیرامون مهدویت از آن رو حائز اهمیت است که این آموزه بنیادین، همواره در معرض برداشت‌های سطحی، تحریفات و سوءاستفاده‌های برخی جریان‌ها قرار داشته است. تبیین صحیح و روشمند این باور، ضمن تحکیم پایه‌های اعتقادی شیعیان، مانع از افراط‌گرایی، ایجاد یأس و ناامیدی، و ترویج خرافات در جامعه می‌شود. درک صحیح مهدویت، نه تنها به وحدت و انسجام فکری مسلمانان کمک می‌کند، بلکه راه را برای مواجهه منطقی با شبهات کلامی و تاریخی هموار می‌سازد و به حفظ پویایی و امید در حرکت رو به جلوی جامعه اسلامی یاری می‌رساند.

در عصر حاضر که هجمه‌های فکری و رسانه‌ای با هدف تخریب باورهای دینی شدت یافته است، ضرورت پرداختن عمیق و مستدل به آموزه مهدویت دوچندان می‌شود. از یک سو، رواج برداشت‌های نادرست و خرافی از مهدویت، چالش‌هایی را در فهم صحیح این مسئله ایجاد کرده و از سوی دیگر، گسترش فضای مجازی بستر مناسبی برای طرح شبهات و تشویش اذهان عمومی فراهم آورده است. این پژوهش، با هدف شفاف‌سازی و ارائه چارچوبی علمی برای مواجهه با تناقضات مهدویت، به تثبیت ایمان نسل جوان و تقویت هویت دینی جامعه کمک شایانی خواهد کرد. از این رو، ورود به این مبحث، نه تنها یک کنجکاوی علمی، بلکه یک وظیفه شرعی و اجتماعی برای حفظ سلامت فکری و اعتقادی جامعه است. حال سوال اصلی این است که بزرگترین تناقضات درباره مهدویت چیست؟

سوالات فرعی: ۱- مهدویت چیست؟

۲- مبانی و ریشه‌های مهدویت در اسلام چیست؟

۳- کانون‌های اصلی تناقض و شبهه در مبحث مهدویت چیست؟

۴- اهکارهای مواجهه با تناقضات و تثبیت عقیده مهدویت چیست؟

در مورد پیشینه مقاله می‌توان به چند منبع که در این زمینه پرداخته اند اشاره کرد:

۱- کتاب «دفاع از مهدویت» از مرتضی کهرمی ۱۳۹۴ش؛ کتاب حاضر با هدف پاسخ به شبهات مهدویت با استفاده از قرآن و کتب معتبر اهل سنت و روایات معتبر فریقین و حل تعارض ظاهری بین اخبار و تبیین جهات معنایی روایات تدوین شده است.

۲- کتاب «شبهات مهدوی دوران ما» سیدطلال فخرالدین ۱۳۸۵ش؛ در این کتابچه روشن می‌شود که احمد کاتب علاوه بر نداشتن اطلاعات روایی و تاریخی میان مفاهیم ولایت، امامت و حکومت و عصمت که از شئون مختلف امام محسوب می‌شوند خلط کرده است. سپس به ۱۴ شبهه مربوط به مهدویت پاسخ داده می‌شود.

۳- مقاله «بررسی و نقد دیدگاه‌های امیرمعزی پیرامون مهدویت» از عادل فاطمیان ۱۴۰۰ش؛ دیدگاه‌های خاص ایشان در باب امامت عامه (جنبه‌های عرفانی و امامت باطنی) و امامت خاص با موضوع مهدویت (انتظار، غیبت، رجعت و علایم ظهور) محور بحث در این نوشتار است که در برخی موارد نیاز به بررسی، تحلیل و دقت نظر دارد که به آن پرداخته شده است.

۴- مقاله «روش‌شناسی شیخ مفید در پاسخ به شبهات مهدویت» از نوروزعلی روحانی نژاد ۱۴۰۲ش؛ بررسی روش شیخ در پاسخگویی از شبهات مهدویت افزون بر این که در نهادینه نمودن تعمیق تحقیق در مسیله مهدویت موثر است، الگوهای مناسبی را برای اندیشمندان حاضر نسبت به ایرادات منتقدان پیشکش می‌نماید.

۵- پایان‌نامه «مهدویت از دیدگاه شرق‌شناسان» از رعنایردولتی ۱۳۹۴ش؛ در این پایان‌نامه نیز به بررسی دیدگاه‌های مختلف دانشمندان خارجی در این زمینه پرداخته است.

۶- پایان‌نامه «دعای مهدویت در گذر تاریخ» از حسین حسینی ۱۳۸۳ش؛ سعی و تلاش ما در این رساله تاریخی بررسی دعای نادرست "مهدویت در پنج قرن اول اسلام" می‌باشد و منظور ما از دعای مهدویت همه ی کسانی اند که به طور نا به جا مهدی موعود معرفی شدند

چه آنهایی که دیگران آنها را مهدی موعود خواندند و چه کسانی که خود ادعای مهدویت نمودند و خویشان را به مردم "مهدی آخرالزمان" معرفی کردند.

نواوری این پژوهش در ارائه تحلیلی جامع و دسته‌بندی‌شده از تناقضات بنیادین مهدویت، با رویکردی انتقادی و با تکیه بر منابع اصیل شیعی و بدون ورود به مباحث جدلی مرسوم است. این مقاله با ارائه چارچوبی منسجم و روشمند، سعی در ارائه پاسخی علمی به شبهات و جلوگیری از برداشت‌های نادرست، که در آثار مشابه کمتر به صورت یکپارچه به آن پرداخته شده، دارد.

۱- مفهوم شناسی

۱-۱- مهدویت

«مَهْدَوِیت» واژه‌ای عربی و از ریشه «مهدی» است که از اضافه شدن «ت» به «مَهْدَوِی» ساخته شده. مهدوی به معنای مربوط بودن به مهدی است مانند واژه عَلَوِی و حَسَنِی. «ت» در واژه «مهدویت»، تائید است و به واسطه حذف شدن موصوف آمده است؛ یعنی در اصل «طَرِيقَةُ مَهْدَوِيَّة» یا مانند آن بوده است.^۱ در صدر اسلام واژه «مهدی» هم برای شخص هدایت‌شده و هم برای تجلیل از برخی افراد به کار می‌رفت؛ برای نمونه این عبارت در مورد پیامبر (صل الله علیه و آله)، خلفای راشدین و امام حسین (علیه السلام) به کار رفته است.^۲ بنابر گفته راجکوسکی اولین کسی که مهدی را به معنای منجی به کار برد ابواسحاق کعب بن ماته بن حیسوء حمیری (متوفی ۳۴ق) بود.^۳

مختار ثقفی با اعتقاد به اینکه محمد بن حنفیه نجات‌بخش است، او را مهدی نامید. همچنین زیدیه واژه مهدی را در همین مفهوم برای رهبران خود به کار می‌بردند. گروهی از شیعه نیز عنوان مهدی را، پس از رحلت برخی امامان، برای آنان به کار برده‌اند؛ مانند ناووسیه برای امام صادق (علیه السلام)، واقفه برای امام کاظم (علیه السلام) و برخی برای امام حسن عسکری (علیه السلام).^۴ این واژه در بین شیعیان دوازده امامی به حجت بن الحسن، فرزند امام حسن عسکری (علیه السلام)، اختصاص دارد. به اعتقاد آنان حجت بن الحسن شخصی است که پیامبر (صل الله علیه و آله) وعده آمدنش را داده و در پایان تاریخ نجات‌بخش بشریت خواهد بود.

استفاده از واژه مهدی به معنای منجی و نجات‌بخش عمدتاً بر اساس احادیث نبوی است. «الْمَهْدِي مِنْ وَلَدِي، وَجْهُهُ كَالْكَوْكَبِ الدَّرِّي، وَاللَّوْنُ لَوْنُ عَرَبِي، وَالْجِسْمُ جِسْمُ إِسْرَائِيلِي،

۱. الویری، «گونه‌شناسی رویکردهای آموزه مهدویت در چهارچوب ظرفیت تمدنی»، ص ۶۱.

۲. حسین، تاریخ سیاسی غیبت امام دوازدهم، ص ۳۴.

۳. همان.

۴. همان، ص ۳۴-۳۶.

و حتی با سایر معارف دینی ناسازگارند، و مبارزه با این خرافات در کتب بسیاری مورد تأکید قرار گرفته است.^۱

۳-۴- وحدت بخشی و پرهیز از تفرقه افکنی

یکی از مهم ترین کارکردهای آموزه مهدویت، قابلیت آن برای وحدت بخشی در جهان اسلام است. اعتقاد به منجی موعود، مشترکی است که می تواند امت اسلامی را حول یک هدف واحد و آینده ای روشن گرد هم آورد و آن را به عنوان محور وحدت اسلامی، نه عامل تفرقه، مطرح کند. روایات متعدد اهل سنت و شیعه، به ظهور منجی ای از نسل پیامبر اکرم (صل الله علیه و آله) اشاره دارند که زمین را پر از عدل و داد می کند؛ این اشتراکات می تواند مبنای گفتمان همگرایی و همکاری باشد.^۲

در مقابل، باید از هرگونه تفرقه افکنی و استفاده ابزاری از آموزه مهدویت برای ایجاد شکاف میان مسلمانان پرهیز کرد. نقد گروه های انحرافی و مدعیان دروغین مهدویت، که با ادعاهای باطل خود به دنبال جذب پیروان و ایجاد تفرقه هستند، امری ضروری است. بررسی تاریخی این مدعیان نشان می دهد که هدف اصلی آنها، نه احیای دین، بلکه کسب قدرت یا انحراف افکار عمومی بوده است.^۳ افشای این جریان ها و تأکید بر مهدویت اصیل اسلامی، به حفظ وحدت و همبستگی امت اسلامی کمک شایانی می کند.

۱. موسوی اصفهانی، میرزا محمدتقی، مکیال المکارم، ج ۲، ص ۳۲۱.

۲. گنجی، البیان فی اخبار صاحب الزمان، ص ۱۲۴.

۳. صدر، تاریخ الغیبه الکبری، ص ۵۸۹.

نتیجه گیری

مبحث مهدویت، به خاطر اهمیت فوق العاده اش در باورهای اسلامی، همیشه مورد بحث و بررسی دقیق بوده است. در این میان، دیدگاه‌های مختلف و گاه متناقض، باعث بروز پرسش‌ها و ابهاماتی در جنبه‌های گوناگون این آموزه شده است. همان‌گونه که در این مقاله به تفصیل بیان شد، این تناقضات عمدتاً در سه محور اصلی قابل دسته‌بندی هستند: اول، سوالاتی درباره خود امام مهدی (عجل الله تعالی)، مانند نحوه تولد، عمر طولانی و غیبت ایشان که هر کدام چالش‌های اعتقادی و تاریخی خاص خود را دارند. دوم، ابهاماتی پیرامون نشانه‌ها و اتفاقات ظهور، شامل نکاتی مثل منع از تعیین وقت ظهور، دشواری تمییز علائم قطعی از غیرقطعی، و خطرات تطبیق‌های نادرست. و سوم، پرسش‌هایی در مورد چگونگی و ماهیت حکومت جهانی مهدوی و تعامل آن با فرهنگ‌ها و ادیان دیگر. بررسی دقیق این موارد نشان می‌دهد که بسیاری از این ابهامات، ناشی از ضعف در اسناد برخی روایات، تفسیرهای نادرست، یا سوء تفاهم از تعالیم اصلی هستند. این تناقضات با نگاهی اجتهادی، نقادانه و عقلانی کاملاً قابل پاسخگویی هستند. برای روبرویی صحیح با این تناقضات و حفظ اصالت پیام مهدویت، یک شیوه علمی و دقیق ضروری است. این رویکرد ایجاب می‌کند که احادیث با دقت بالا و بر اساس معیارهای علم رجال و درایه بررسی شوند؛ از سخت‌گیری بر معنای ظاهری متون پرهیز گردد و بر جمع‌بندی جامع و فراگیر از منابع دینی تأکید شود. همچنین، استفاده از خرد جمعی و تبادل نظر بین اندیشمندان، می‌تواند به روشن شدن ابهامات و ارائه پاسخ‌های محکم کمک کند. با توجه به تغییرات فکری و ظهور شبهات جدید، ادامه پژوهش در این زمینه نه تنها یک نیاز علمی، بلکه یک وظیفه شرعی و اعتقادی است. این کار کمک می‌کند تا نسل‌های آینده نیز با درکی درست و عمیق، از آموزه حیاتی مهدویت بهره‌مند شوند و از دام افراط‌گرایی، خرافه‌پرستی و یا بی‌توجهی نسبت به این اصل مهم اعتقادی در امان بمانند.

منابع

*قرآن کریم

۱. الویری، محسن، «گونه‌شناسی رویکردهای آموزه مهدویت در چهارچوب ظرفیت تمدنی»، مشرق موعود، تابستان ۱۳۹۴ش، ش ۳۴.
۲. اهری، عیسی، صحیفه المهدی (علیه السلام)، قم: انتشارات رسالت، ۱۳۸۷ش.
۳. ابن بطری، عمده عیون، قم، جامعه مدرسین، ابن حجر عسقلانی، فتح الباری بشرح صحیح البخاری، بیروت، دارالمعرف، ۱۴۰۷ق.
۴. ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، بیروت: دار إحياء التراث العربی، ۱۴۰۸ق - ۱۹۸۸م.
۵. ابوداود، سلیمان بن اشعث، سنن ابی داود، قاهره: دار الحديث، ۱۴۲۰ ق - ۱۹۹۹ م.
۶. ابن بابویه، محمد بن علی، کمال الدین و تمام النعمه، قم: جماعة المدرسين فی الحوزة العلمیة بقم، مؤسسه النشر الإسلامی، ۱۴۱۶ق.
۷. بروجردی، سیدحسن، جامع الاحادیث الشیعه، بیروت: انتشارات المهر، ۱۴۲۲ق - ۱۳۸۰ش.
۸. ترمذی، محمد بن عیسی، سنن ترمذی، شارح: احمد محمد شاکر، قاهره: دار الحديث، ۱۴۱۹ ق یا ۱۹۹۹ م.
۹. حسین، جاسم، تاریخ سیاسی غیبت امام دوازدهم، ترجمه محمدتقی آتی‌اللهی، تهران: امیرکبیر، ۱۳۸۶ش.
۱۰. حلی، احمدعلی مجید، تاریخ مقام الامام المهدی (عج) فی وادی الاسلام، قم: انتشارات بقیة العترة، ۱۴۲۷ق.
۱۱. سیوطی، عبدالرحمن بن ابی بکر، الدر المنثور فی تفسیر المأثور، قم: مکتبه آیت‌الله المرعشی النجفی (ره)، ۱۴۰۴ق.
۱۲. صدر، سیدصدرالدین، المهدی فی کتب الصحاح و السنن، بیروت: دار الرافدین، ۱۴۲۴ق.

۱۳. صدر، محمد، *تاریخ الغیبة الكبرى*، تهران: انتشارات نیک معارف، ۱۳۸۲ش.
۱۴. — *تاریخ ما بعد الظهور*، بیروت: دار التعارف للمطبوعات، ۱۴۱۲ق - ۱۳۷۱ش.
۱۵. صدر، محمدباقر، *موسوعة الامام المهدي*، بیروت: دار التعارف للمطبوعات، ۱۴۱۲ق.
۱۶. طوسی، محمدبن حسن، *الغیبه*، قم: انتشارات مؤسسه المعارف الإسلامیة، ۱۴۲۵ق.
۱۷. طبری، محمد بن جریر بن رستم، *دلائل الامامة*، قم، بعثت، ۱۴۱۳ق.
۱۸. طبرسی، فضل بن حسن، *إعلام الوری بأعلام الهدی*، قم: مؤسسه آل البيت علیهم السلام لإحياء التراث، ۱۳۷۶ ش - ۱۴۱۷ ق.
۱۹. طباطبائی، سید محمد حسین، *المیزان فی تفسیر القرآن*، بیروت: مؤسسه الأعلمی للمطبوعات، ۱۳۹۳ ق - ۱۹۷۳ م.
۲۰. عمیدی، ثامر هاشم حبیب، *المهدی المنتظر فی الفكر الاسلامی*، قم: انتشارات مرکز الرسالة، ۱۴۲۵ق.
۲۱. فقیه ایمانی، مهدی، *الامام المهدي (عج) عند اهل السنّة*، اصفهان: مکتبه الإمام أميرالمؤمنین علی (علیه السلام) العامّة، ۱۴۰۲ق.
۲۲. قطب راوندی، سعید بن هبة الله، *قصص الانبياء*، مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی، بنیاد پژوهشهای اسلامی، بی تا.
۲۳. کورانی، علی، *عصر الظهور*، قم: دار الهدی، ۱۴۳۰ق.
۲۴. کلینی، محمدبن یعقوب، *الكافي*، قم: مؤسسه علمی فرهنگی دار الحديث، سازمان چاپ و نشر، ۱۳۸۷ ش - ۱۴۳۰ ق.
۲۵. گنجی، محمدبن یوسف، *البيان فی اخبار صاحب الزمان*، تهران: دار إحياء تراث أهل البيت علیهم السلام، ۱۳۶۲ش.
۲۶. مظفر، محمدرضا، *منطق مظفر*، قم: دار العلم، ۱۳۸۲ش.
۲۷. مؤسسه معارف اسلامی، *معجم احادیث الامام المهدي (علیه السلام)*، قم: انتشارات مسجد مقدس جمکران، ۱۴۲۸ق.
۲۸. مجلسی، محمدباقر بن محمدتقی، *بحار الانوار*، بیروت: دار إحياء التراث العربی، ۱۳۸۸ش.

٢٩. موسوی اصفهانی، میرزا سید محمدتقی، **مکیال المکارم فی فوائد الدعاء للقائم علیه السلام**، قم: مؤسسة الإمام المهدي عليه السلام، ١٤٢٨ق.
٣٠. مسلم بن حجاج، **صحيح مسلم**، مصحح: محمدفؤاد عبدالباقي، قاهره: دار الحديث، ١٤١٢ق - ١٩٩١م.
٣١. نصرالدين طوسی، محمد بن محمد، **الجواهر النضيد فی شرح منطق التجريد**، شارح: علامه حلی، قم: انتشارات بيدار، ١٣٦٣ش.
٣٢. نعمانی، محمد بن ابراهيم، **الغيبه**، تهران: انتشارات مكتبة الصدوق، ١٣٩٧ق.
٣٣. هلالی، سليم بن قيس، **كتاب سليم بن قيس**، محقق: علاءالدين موسوی، تهران: مؤسسة البعثة، قسم الدراسات الإسلامية، ١٤٠٧ق.